

KOKAS NIKOLETT (1972) Budapest

KOKAS NIKOLETT

T. D. sírversének margójára

Tandori Dezső lírája ötven éven át izgalomban tartotta a magyar művészetet. Folyamatosan megjelenő köteteiben egyedülálló módon számolta fel a művészet és valóság közötti határokat, vég-sőkig feszítve a magyar nyelv lehetőségeit, miközben a nyilvánosság teljes kizárásával jelenítette meg „életírásaiban” mindennapjait. Paradox módon úgy volt művei által folyamatosan jelen az irodalom porondján, hogy fizikailag ő lett a művészeti közélet nagy hiányzója. 2019-ben bekövetkezett halála mérhetetlen űrt hagyott mind az irodalom szakmai közösségében, mind barátai és a család életében.

Két évvel Tandori halála után, 2021-ben avattuk fel a Fiumei úti temetőben Jovánovics György *Tandori Vers Emlékhasáb* című síremlékét. A mű nemcsak méltó nyughelye a magyar költészet egyik legmeghatározóbb alkotójának, hanem a magyar szobrászat remekműve is. A sors iróniája, hogy az eredetileg csak a költő számára készült sír végül az időközben tragikus hirtelenséggel elhunyt Tandori Ágnes nyughelyévé is vált.

A síremlék egyik érdekessége formaképzéséből fakad, hiszen nem szabályos hasábformát tervezett Jovánovics, hanem egy olyan sírhasáb, amelynek nincs két egybevágó oldala és szöge. A sírverset tartalmazó homlokoldal még az előtte húzódó járdával sem párhuzamos, hanem a város felőli bejárat felé fordul, így jelöli ki az olvasás irányát. A márványhasáb felületét beborító 750 betű a sír három oldallapján véletlenszerűen került egymás mellé. Egy költő síremlékéhez semmi nem passzolhatna jobban, mint a sírkövet elborító betűk, hiszen a teleírt hasábbal megidéződik Tandori fő médiuma, az A/4-es papír. Jovánovics műveinek univerzális jellegéből fakadóan a könyvre vagy egy papírpalástra asszociáló síremlék előképének tekinthetjük az egyiptomi papírhengereket, a holt-tengeri tekercest, a Házsongárdi temető teleírt tumbáit, akárcsak az emberiség őstudományát őrző oszlopokat. A távoli előképek mellett azonban a síremlék legszorosabban mégis egy Tandori-versre, *A jól villanyozott írógépre* (DAS WOHLTEMPERIERTE SCHREIBMASCHINE) utal vissza, amelyre érdekes módon csak a mű megtervezését követően bukkant rá a szobrász, így, még ha utólagosan is, de igazolást nyert alkotói elképzelése.

Tandoriék síremléke tehát egy szabálytalan hasáb forma, teleírva a magyar ábécé betűivel, és az előlapon olvasható *T.D. sírvers*ssel. A Tandori papírtekerceit megidéző hasáb betűáramlása a sír hátoldalán megszakad, amit Jovánovics György impresszumoldalnak nevezett el, és amiről a vele készített interjúmban mesélt: „Nem felejttem el. Én vezettem, Tandori Ágnes ült jobboldalt, és az ő válla fölött tekintettem ki a jól ismert Csorba Géza Ady-síremlékére. Az Ady-posztamens részén három betű: AD, és a nem is magyar betű: Y. És akkor bevillant nekem, hogy ez a síremlék nem az lesz, hogy Tandori Dezső, író, költő, műfordító, született 1938-ban, meghalt 2019-ben. Hanem TANDORI. Úgy, mint ADY vagy KOSSUTH. Itt jól fog lebegni ez a nem rövid szó: TANDORI. Ki fogja feszíteni a föl-ső részét egy hasábnak T-től I-ig. Villogni fog ez a hét betű.”

A *Vers Emlékhasáb* előlapján a random bevéselt betűpalástba rejtve olvasható az a kétszer négysoros Tandori-sírvers, amelynek a betűk káoszából rendet teremtő hangulata utolsó üzenetként szól hozzánk a távolból. „Ez a vers minden idők egyik legnagyobb költőjének egyik leg-szebb alkotása”, gondoltuk többen, és Tandori Ágnes is, amikor ezt a verset választotta a síremlékre:

*Égi királyság
földi lovagja:
végre mi vár rád,
kezdve ki adja.*

*Tűnni csak annyi:
újra-eredni;
járj, odahagyni
s visszaszeretni.*

A létezés körkörösségének térbeli kivetítése, az „odahagyás” és „visszaszeretés” egymást feltételező mivolta már önmagában indokolhatná a szobrász versválasztását. Mégsem kizárólag ez a sírvers inspirálta Jovánovics Györgyöt a *Tandori Vers Emlékhásáb* tervezésénél, hanem Tandorinak a magyar nyelvhez és jelkészletéhez való hozzáállása, illetve az írógéphez kapcsolódó szokatlan munkatársi viszonya. Az írógép Tandorit nem egy tárgyiasult eszközként kísérte végig közel ötven éven át, hanem alapfokú költői kiindulásként, költőtársként is. Gondoljunk az *Hommage Veszelszky Bélának* készített betűvers-sorozatára, ahol az írógép billentyűzetének jeleiből, betűiből Veszelszky festményeinek inspirációjára véletlenszerűen kerülnek egymás mellé a magyar ábécé betűi. Akárcsak a *Koppar köldüs* kötetre vagy *A gyalog jelölhetetlensége osztatlan mezőn* című rendhagyó, a költészeti sémákat megkérdőjelező verseire.

A *Tandori Vers Emlékhásáb* előlapján olvasható nyolcsoros vers a lét és a nemlét egymástól elválaszthatatlan lényegét ragadja meg. Tandori a földi lovag létbevetettségét, a kezdet és vég dimenzióinak kirajzolódó képét nem apokaliptikus látomássá, hanem mélyen emberi üzenetté fogalmazza. A vers feszes ritmusa soronként ugrál: ég–föld-, vég–kezdet, tűnni–újraeredni végpontjai között. Az emberi létezés végességéről szóló gondolatokat a vers utolsó két sorának felszólító hangneme azonban felülírja. Az örökké ismétlődő létezés értelme a vers utolsó sorának egyetlen gondolatába sűrítve olvasható: *visszaszeretni*. Ettől a gondolattól vált Jovánovics György szerint „minden idők egyik legnagyobb költőjének egyik legszebb alkotásává” a vers.

Így válik érthetővé az, miért ez a vers szerepel az általa készített *Emlékhásáb*ban. Ez a síremlék nem egyszerűen csak földi jele az emlékezésnek, nemcsak egy utalás Tandorinak minden korábbi irodalmi és beszélt nyelven történő határátlépéseire, és nemcsak a temetőművészet egyik legkiválóbb alkotása, hanem Tandori sírversével egyenrangú, a végső bölcsességet magában hordozó emlékmű. A megszűnés, az elemekre való visszabomlás és az örök körforgás metaforája. A sírversen körbefutó betűpalástban megszűnik minden fogalmiság. Mély szobrászi önzetlenség és alázat tette a *Tandori Vers Emlékhásáb*ot az irodalom és a szobrászat csodálatos összjátékává.

